

УДК 37.036-053.67:793.33

*Наталія Терешенко,
м. Херсон*

КРИТЕРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ БАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті розглядається структура, елементи та об'єкт художньо-педагогічного діагностичного процесу, визначаються рівні та критерії оцінювання естетичної вихованості старшокласників засобами бальної хореографії, надаються відомості щодо рівнів естетичної вихованості старшокласників.

Ключові слова: естетична вихованість, бальна хореографія, танець, старшокласники, особистість.

Естетичне виховання є невід'ємною складовою формування особистості. З огляду на це, метою естетичного виховання в

сучасних умовах є формування гармонійної особистості з високим культурним потенціалом, розвиненим почуттям прекрасного, тому з-поміж дієвих засобів естетичного виховання (театр, музика, кіно) ефективним є мистецтво танцю як складова підсистеми цілісного педагогічного процесу. Естетичне виховання на заняттях танцем має на меті вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань, серед яких домінує формування основ художньо і духовно розвиненої особистості в умовах безперервного естетичного виховання у ході танцювальної діяльності. Значущість занять хореографією пояснюється тим, що танок за своєю природою є інтегрованим видом мистецтва, який поєднує духовно-культурний і тілесно-культурний компоненти, гармонія яких впливає на різнобічний розвиток.

Зміст естетичного виховання конкретизується в навчальних програмах закладів освіти, у діяльності художніх гуртків і студій позашкільних закладів освіти. Бальний танець удосконалюється як вид спорту: проводяться систематичні обласні, національні та міжнародні змагання, чемпіонати й кубки світу.

Теоретики хореографічної педагогіки (Н. Базарова, Д. Базела, Д. Бернадська, Г. Боримська, В. Волчукова, І. Дубник, Е. Конорова, Т. Осадців, Л. Цветкова, Ю. Соколовський, Л. Савчин) вважають, що прилучення дитини до танцювального мистецтва важливе для її духовного розвитку, формування моральних якостей та розвитку творчого потенціалу. Танець сприяє покращенню фізичного розвитку, зміцненню здоров'я, формуванню інтересу до рухової діяльності (Н. Ветлугіна, Е. Вільчковський, Л. Климчук, Л. Коваль, Е. Конорова, Е. Сайко, А. Тараканова, Г. Шевченко, Т. Фурсенко, О. Щолокова та ін.). Науковці розкривають методологію, обґрунтовують теорію та пропонують методику виховання старшокласників засобами мистецтва (Н. Анищенко, Л. Арчажнікова, Д. Бернадська, Г. Васянович, Л. Волченко, О. Дем'янчук, Н. Дем'янко, В. Завадич, Е. Конорова, Н. Калашник, Л. Лабковська, М. Левін, Т. Морозовська, Н. Миропольська, О. Отич та ін.). Однак наукові дослідження з проблем естетичного виховання особистості не завжди відображають цілісне бачення педагогічних можливостей танцю.

Мета статті – теоретично обґрунтувати критеріальний апарат дослідження ефективності естетичного виховання старшокласників засобами бальної хореографії.

Дослідження проблеми тривало впродовж 2003 – 2013 рр. і охоплювало три етапи наукового пошуку. Важливим етапом педагогічного експерименту була діагностика естетичної вихованості старшокласників засобами бального танцю. В нашому дослідженні використано діагностичну модель К. Горбунової, що має на меті визначення рівня розвитку творчої особистості та І. Підласого, який обґрунтував методикау діагностики педагогічних проєктів [1; 5].

Художньо-педагогічна діагностика становить єдину функціональну систему, яка включає три складові: методологічну, семіологічну та діагностичну. Завдання діагностики полягає у визначенні індивідуальних особливостей естетичної вихованості старшокласника. В цю систему включені взаємопов'язані елементи, які допомагають виявити причинно-наслідкові зв'язки між усіма естетичними проявами старшокласників, розкривають цілісність особистості на кожному етапі її розвитку.

Основним об'єктом художньо-педагогічної діагностики є особистість старшокласника, його індивідуально-психологічні якості. Вивчення особистості старшокласника базується на теоретичних положеннях психології особистості, яка включає сукупність психічних властивостей людини в їхньому зв'язку з психічними станами і процесами. У практичній педагогічній роботі широко використовується концепція структури особистості, запропонована К. Платоновим. Він виділяє чотири підструктури особистості.

Перша – спрямованість особистості – це інтереси, прагнення, ідеали, а також ставлення до себе, до інших людей. Вона соціально обумовлена, формується в процесі спілкування з іншими людьми. Друга підструктура – навченість особистості, включає в себе знання, навички і розвинуті на їх основі вміння і звички. Третьою підструктурою особистості є індивідуальні особливості різних психічних процесів, які за суттю є певними формами відображення реального світу. Четверта – біологічно зумовлені якості, що їх звичайно називають темпераментом [6].

Однак характеристика естетичної вихованості старшокласника була б неповною, якби не враховувалися якості, що характеризують обізнаність учня в галузі мистецтва, наявність музично-художнього смаку, «натуралізація» художнього образу. Ці властивості особистості учня є предметом діагностики для педагога. Вони можуть бути використані лише при врахуванні цілісної особистості, усієї складності притаманних їй зв'язків і взаємозалежностей. Опираючись на результати діагностування всіх якостей старшокласника, педагог визначає основні тенденції в його художньому розвитку [3].

За останні роки в науковій літературі широко висвітлюються можливі підходи до визначення «еталону» вимірювання, що відповідає «ідеальному» рівню естетичного виховання і дає змогу встановити та зафіксувати наявні рівні гармонійної особистості. До основних критеріїв належать художні потреби особистості, місце, яке займає бальний танець у структурі вільного часу, інтенсивність контактів із творами мистецтва, доступність для розуміння особистістю музичних творів, культуру їх сприйняття.

Узагальнюючи критерії діагностики, можна виділити три параметри вивчення рівнів естетичного виховання особистості: динаміка становлення емоційно-захопленого ставлення суб'єкта до мистецтва, наявність відповідних знань і вмінь, творчий характер художньо-естетичної діяльності. Адже тільки в органічному взаємозв'язку почуттів, знань і творчої самостійності стає можливим вплив мистецтва на внутрішній світ людини, її особистісне зростання, ефективність занять бальним танцем.

Ми враховували положення теорії діяльності О. Леонт'єва, яка включає три взаємопов'язані види – перетворювально-трудова, пізнавальна та спілкування. Отже, можна уявити три групи загальних умінь: навички і вміння художнього спілкування, комунікативні вміння, що пов'язані з передаванням різної інформації; організаційні; орієнтаційно-мобілізаційні навички та вміння, включаючи формування переконань, критичного судження, волюву активність, самостійність; пізнавальні вміння, які поєднують дослідні, аналітичні навички репродуктивної і творчої діяльності, конструктивні вміння.

У процесі діагностики враховано діалогічність, яка є невід'ємною складовою естетичного виховання. Вона пронизує і

реальні діалогічні відносини «з приводу мистецтва», і внутрішні процеси осмислення набутих художніх вражень. Ці дві взаємозалежні форми діалогу об'єднує поняття «художнє спілкування», що пов'язане з втручанням свідомості у спонтанний потік естетичних переживань індивіда, зі своєрідною вербалізацією чуттєвого досвіду, його впорядкуванням і вираженням у певних словах і поняттях. Способами осмислення свого ставлення до мистецтва слугують внутрішнє висловлювання, формулювання власної думки, прагнення довести її та протиставити іншому судженню, вибір і прийняття власної позиції [4].

Сутність художнього спілкування у процесі занять бальним танцем розкрито через аналіз інтегральних якостей, які мають узагальнений характер, тобто виявляються в обох формах діалогу: міжособистісного та внутрішнього. У кожній із них вони, безперечно, набувають специфічного характеру, однак розрізняються не принципово, що дає підстави зіставляти та порівнювати їх. До таких інтегральних якостей, які можна розглядати у скоординованих між собою «вимірах» самоспілкування і взаємовідносин із іншими суб'єктами на основі інтересу до бальних танців і осмислення творів мистецтва, варто віднести комунікативність, емпатію, креативність і рефлексію.

Художнє пізнання передбачає врахування особливостей внутрішнього світу кожного суб'єкта, повагу до його позиції як співрозмовника і партнера по спілкуванню, тобто установку на діалогічність – квінтесенцію «педагогіки співпраці».

На діалоговій природі спілкування з мистецтвом наголошував І. Кант, який відстоював думку про те, що сутність внутрішньодіалогової активності суб'єкта художньої діяльності виявляється в індивідуальній інтерпретації смислу твору, тобто в так званому квазіспілкуванні з певними образами та перебудові власної свідомості [2]. Людина, яка вступає у процес художнього спілкування, керуючись власними мотивами, інтересами, смаками, змінюється під впливом мистецтва, зокрема, під впливом бального танцю. Це спонукає до подальшого міжособистісного спілкування з суб'єктами художньо-естетичної діяльності, набуваючи уподобань, оцінок, життєвих орієнтирів. Заняття бальним танцем стимулюють процес формування світогляду, сприяє ефективному естетичному вихованню.

У структурі естетичного виховання виділяють три взаємопов'язаних компоненти: емоційно-чуттєвий, когнітивно-пізнавальний, дієво-творчий. У цьому контексті емпатія як «емоційний резонанс», «емоційне розуміння» виявляється у відповідних діях суб'єкта. Процес естетичного виховання охоплює певні рівні емоційно-сміслового усвідомлення особистістю самої себе, передбачає індивідуальне ставлення до мистецтва, бачення себе в мистецькому середовищі. У процесі занять бальною хореографією виникають нові ціннісні орієнтири, які є винятково важливими умовами досягнення ефективності естетичного виховання. Основою «естетичного» в особистості є емоційна реакція на мистецькі твори, відчуття насолоди від їхнього сприйняття, тому важливо діагностувати оцінювальне ставлення старшокласників до бального танцю, мотивацію занять, художні інтереси й уподобання, потяг до самостійної мистецької діяльності.

З метою визначення рівнів естетичної вихованості старшокласників були розроблені такі критерії: когнітивний (система художньо-естетичних знань), емпіричний (особистісна культура), емоційно-чуттєвий (естетична оцінка творів мистецтва), мотиваційно-діяльний (бажання займатись художньо-творчою діяльністю, пізнавати хореографічне мистецтво).

Когнітивний критерій передбачає обізнаність із класичною музикою та потребу в удосконаленні знань; розуміння сутності понять «культура», «естетика», «мистецтво», «бальна хореографія»; наявність естетичних інтересів, ідей, переконань, ідеалів; розуміння прекрасного; уміння бачити, чути, спостерігати, зіставляти, порівнювати явища культури та мистецтва; художньо-образне мислення; вміння аналізувати твори хореографії та музики та давати їм естетичну оцінку; обізнаність у галузі мистецтва; здатність розуміти художній твір; наявність улюблених композиторів і творів; загальний інтелектуальний рівень; розуміння естетичного в природі, комунікації, культурі поведінки, одязі, навколишньому середовищі.

Емпіричний критерій характеризує особистісну культуру, рівень вихованості, прояви естетичного в поведінці та спілкуванні з педагогами, однокласниками, старшими людьми; гуманістичні, морально-етичні та патріотичні почуття; любов до рідного краю, країни, почуття обов'язку; толерантність, позитивний емо-

ційний стан; раціональне проведення вільного часу; відвідування концертів, театральних спектаклів, мистецьких виставок, танцювальних конкурсів і фестивалів.

Емоційно-чуттєвий критерій характеризує художньо-естетичні почуття, емоції старшокласників, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і потреб, характерні риси поведінки в різних ситуаціях художнього спілкування, почуття красивого, потворного, високого, низького, трагічного, комічного; естетичне ставлення до мистецтва; естетичне ставлення до навколишнього світу та природи; естетичне сприймання мистецтва та відчуття естетичної насолоди; здатність емоційно відгукуватись на танцювальний твір (захоплення, радість, задоволення тощо) та розуміти його смисл; здатність до аналітичного міркування з приводу прослуханої музики і побаченої хореографічної постановки; потреба в естетичній насолоді; емоційний відгук на танцювальний твір.

Мотиваційно-діяльний критерій передбачає установку на поглиблення знань зі шкільного курсу культурології, естетики, танцю й музики; підвищення рівня особистісної культури, заняття художньо-творчими видами діяльності (заняття бальним танцем); потребу у творчій діяльності, наявність мистецького хобі, участь у мистецьких колективах, клубах, студіях; активність щодо відвідування концертів, вистав та інших мистецьких акцій; потребу в естетичній діяльності; наявність творчих здібностей; прагнення до занять художньо-творчими видами діяльності; творчу активність у підготовці та проведенні мистецьких заходів (концертів, творчих показів, журналів і виховних годин).

Когнітивний критерій характеризує освітній рівень старшокласників, їх знання з культурології, естетики, які є фундаментом естетичної вихованості. Важливе значення має світогляд, що виступає найважливішим чинником художнього спілкування, у процесі якого людина сприймає не світ окремих образів, а цілісну картину світу. Адже образи мистецтва, що відбивають загальну картину буття, «вписуються» в неповторний внутрішній світ суб'єкта сприйняття, завдяки чому особистісні якості старшокласника змінюються під впливом цілеспрямованого естетичного виховання.

Когнітивність характеризує художньо-естетичний кругозір старшокласників, знання і досвід спілкування з мистецтвом, своєрідність художніх інтересів і потреб, характерні риси поведінки у різних ситуаціях художнього спілкування. Для їх вивчення використовуються методи масового збирання інформації про успішність навчальної роботи та культурне дозвілля: відвідування концертів, театрів і музеїв, колекціонування мистецьких творів, перегляд художніх програм засобів масової інформації тощо.

Серед показників розвитку пізнавальних орієнтацій найголовнішими є: загальна художньо-естетична ерудиція старшокласників; наявність знань у галузі мистецтва; частота спілкування з художніми творами; вибірковість індивідуальних смакових уподобань (улюблені твори, митці, види художньої діяльності та ін.); активність старшокласників на заняттях; прагнення до самостійної художньої діяльності.

Світогляд відрізняється від простої сукупності знань тим, що в ньому злиті результати пізнавальної і практичної діяльності людини. На цьому ґрунті виробляються її переконання, які стають основою способу життя, життєвих програм, ціннісних орієнтацій. Тому формування світогляду, що органічно взаємопов'язує досвід, знання, свідомість, почуття, волю, є важливим завданням освіти. Художній світогляд є специфічною формою емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього буття, що фокусує смисло-життєві установки й орієнтири людини, виражені у мистецтві.

Естетичні почуття, потреби в діяльності, надання переваги тому чи іншому виду мистецтва, виникає під впливом зовнішнього світу. Тому психічні властивості особистості як здатність до різних видів художньої практики виявляються в побуті, в процесі будь-якої діяльності. На їх основі формується творче ставлення до життя й мистецтва. Ці психічні процеси в умовах естетичної діяльності набувають певного спрямування – естетичного забарвлення.

Оцінне ставлення безпосередньо пов'язане з життєвими переживаннями та спрямоване на сприйняття єдності форми і змісту, якості художніх творів. Зрештою, естетичні емоції набувають особливої схвильованості, поетичності, піднесеності. Тому характер почуттів, інтересів, здібностей свідчить про рівень

естетичної вихованості, про якість естетичного ставлення до життя у мистецтва.

Емоційно-почуттєвий критерій виражає оцінку старшокласниками мистецьких творів, їх здатність до емоційного співпереживання художнього образу, емпатичного проникнення у задум автора, вміння аналізувати та інтерпретувати твір. Показниками естетичної оцінки є адекватність емоційного реагування на мистецький твір; досвід визначення змістової сутності елементів художньої мови; наявність і характер асоціацій; обґрунтованість оцінних суджень; цілісність і повнота осягнення твору; вміння співвідносити вербальну й виконавську інтерпретації мистецтва.

Евристичний критерій характеризує естетичне ставлення старшокласників до мистецтва, художнього спілкування, схильність до самопізнання, творчої діяльності, орієнтованої на самовдосконалення. Показники самооцінки включають: готовність до самопізнання своїх художніх вражень; критичність оцінки власної підготовки до спілкування з мистецтвом; здатність до усвідомлення наявних внутрішніх суперечностей; потяг до самовдосконалення; вміння визначати й планувати подальший розвиток свого «Я».

У результаті діагностики було визначено три рівні естетичної вихованості старшокласників: високий, середній і низький.

Високий рівень характеризують такі ознаки: почуття красивого; естетичне ставлення до людей, до себе; почуття патріотизму; перевага стеничних емоцій у діяльності (збудження, радість задоволення, хвилювання, потрясіння); потреба в естетичній насолоді, пізнанні, естетичному вдосконаленні; наявність естетичної мети, естетичних ідей, інтересів; розуміння прекрасного, використання еталонів, символів; наявність власних естетичних суджень; усвідомлення свого й чужого естетичного досвіду; вияв волі в досягненні мети; творчі здібності; образне мислення; естетичний ідеал.

Середньому рівню властиві такі ознаки: почуття красивого; естетичне ставлення до людей, себе, справи; перевага стеничних емоцій: радості, хвилювання; естетична потреба в насолоді, пізнанні; визначений естетичний ідеал; орієнтування в естетичних поняттях; уміння зіставляти, порівнювати; естетична оцінка

на рівні установлених норм; усвідомлення чужого естетичного досвіду; здатність до аналізу.

Низький рівень характеризують такі ознаки: невміння відрізнити красиве від вульгарного, байдуже ставлення до людей, до себе, до діяльності; перевага в діяльності астенічних емоцій: спокій, байдужість, невдоволення, відсутність естетичного ідеалу, естетичних норм; розуміння прекрасного на рівні уявлень; відсутність власних суджень при оцінці прекрасного; відсутність естетичної мети діяльності та потреби в ній; невміння аналізувати естетичні події.

Отже, ми теоретично обґрунтували критеріальний апарат дослідження ефективності процесу естетичного виховання старшокласників засобами бальної хореографії, який включає чотири критерії та їх показники: когнітивний, емпіричний, емоційно-чуттєвий і мотиваційно-діяльний. У ході діагностичного експерименту доведена їх валідність і визначені рівні естетичної вихованості старшокласників-хореографів (високий, середній і низький).

Список використаної літератури

1. Горбунова К. М. Педагогічна діагностика як важлива умова формування творчої особистості / К. М. Горбунова // Проблеми розвитку художньої культури : зб. матер. Всеукр. наук.-творчої конф. – К. : КДІК, 1994. – С. 34-45.
2. Кант И. Критика способности суждения / И. Кант // Кант И. Сочинения : в 6 т. – Т. 5. – М. : Мысль, 1976. – С. 101-179.
3. Морозов А. В. Креативная педагогика и психология : учеб. пособ. / А. В. Морозов, Д. В. Чернилевский. – 2-е изд. – М. : Академ. проект, 2004. – 560 с.
4. Москвичева Л. Н. Эстетическое развитие личности и ее творческий потенциал / Л. Н. Москвичева. – М. : Педагогика, 1985. – 242 с.
5. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів / І. П. Підласий. – К. : Україна, 1998. – 342 с.
6. Платонов К. К. Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Просвещение, 1986. – 224 с.

Наталья Терешенко

КРИТЕРИАЛЬНЫЙ АППАРАТ ИССЛЕДОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ СРЕДСТВАМИ БАЛЬНОЙ ХОРЕОГРАФИИ

В статье рассматривается структура, элементы и объект художественно-педагогического диагностического процесса, определяются уровни и критерии оценивания эффективности эстетического воспитания средствами бальной хореографии, характеризуются данные об уровнях эстетической воспитанности старшеклассников по результатам педагогического эксперимента.

Ключевые слова: *эстетическая воспитанность, бальная хореография, танец, старшеклассники, личность.*

Natalia Tereshenko

RESEARCH CRITERIAL UNIT OF THE EFFECTIVENESS OF AESTHETIC EDUCATION OF SENIOR PUPILS BY MEANS OF BALLROOM CHOREOGRAPHY

Aesthetic education as an integral part of identity formation is considered in the article. Content of aesthetic education is specified in various training programs of educational institutions and in the activities of amateur-talent groups and after-school educational institutions.

The article reveals the importance of choreography lessons, proves that the dance in itself is an integrated form of art, which combines spiritual-cultural and physical-cultural components, the harmony of which affects all-round development.

The structure, elements and object of artistic and pedagogical diagnostic process are considered in the article. Four substructures inherent to every individual are characterized.

It is noted that the characterization of aesthetic educatedness of high school students would be incomplete if it is not taken into account the qualities characterizing the student's awareness of art, availability of music and artistic taste, "naturalization" of artistic image. All these properties of student's individual are subject to diagnostic by the teacher. They can only be used taking into account the integrity, the complexity of connections inherent to it and mutual dependencies. Basing on the diagnosis of all the qualities of high school students, the teacher identifies the major trends in their artistic development.

The structure of aesthetic education is divided into three interrelated components: sensitive and emotional, cognitive and perceptive, efficiently creative. In this context, the empathy appears as an «emotional resonance», «emotional understanding» that appears in the respective actions of the subject. The process of aesthetic education covers the levels of emotional and notional search of the essence, understanding of own specificity and characteristics, individual attitude towards art, visions of oneself in the light of the artistic community. In the training process of ballroom choreography there appear new orienting points, in which the problems solving is an extremely important terms for efficiency of aesthetic education.

The author determined the levels and evaluation criteria of aesthetic educatedness of high school students by means of ballroom choreography. As a result of diagnostics there were determined the levels of aesthetic education of high school students: high, medium and low.

The article provides data concerning the levels of aesthetic education of high school students.

Confirming factor of effectiveness of this experiment is the increase of interest and creative activity of high school students in the process of preparation and holding the dance programs, festivals and competitions.

Keywords: *aesthetic education, ballroom choreography, dance, high school students, individual.*

Одержано 25.11.2014 р.